

УДК: 316.77-057.87:81+378.091.2

orcid.org/0000-0002-7940-0853

orcid.org/0000-0003-4633-2900

doi.org/10.5281/zenodo.400679

С.О. Омельченко, О.В. Ябурова
Донбаський державний педагогічний
університет, м. Слов'янськ

ПСИХОЛОГІЧНЕ ОБГРУНТУВАННЯ СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНИХ ПРИНЦИПІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ УКРАЇНСЬКИХ Й ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ

Дане дослідження присвячене психологічній деталізації та науковому обґрунтуванню основних соціально-педагогічних принципів забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів. Розглядаються соціально-психологічні умови побудови методичного вивіреного забезпечення даного процесу та визначення його ефективності у ході навчально-виховної роботи. Наголошується, що теоретико-методичне обґрунтування наукового потенціалу міжкультурної комунікації та його ефективне соціально-педагогічне забезпечення є запорукою розвитку й примноження інтелектуального потенціалу суспільства.

Ключові слова: особистість, студент, суспільство, культура, комунікація, умова, структура, обґрунтування, забезпечення, принцип.

С.А. Омельченко, Е.В. Ябурова ПСИХОЛОГИЧЕСКОЕ ОБОСНОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО- ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ПРИНЦИПОВ ОБЕСПЕЧЕНИЯ МЕЖКУЛЬТУРНОЙ КОММУНИКАЦИИ УКРАИНСКИХ И ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ

Данное исследование посвящено психологической детализации и научному обоснованию основных социально-педагогических принципов обеспечения межкультурной коммуникации украинских и иностранных студентов. Рассматриваются социально-психологические условия построения методически выверенного обеспечения данного процесса и определения его эффективности в ходе учебно-воспитательной работы. Отмечается, что теоретико-методическое обоснование научного потенциала межкультурной коммуникации и его эффективное социально-педагогическое обеспечение является залогом развития и приумножения духовного потенциала человечества.

Ключевые слова: личность, студент, общество, культура, коммуникация, условие, структура, обоснование, обеспечение, принцип.

S.O. Omelchenko, O.V. Yaburova

PSYCHOLOGICAL JUSTIFICATION OF THE SOCIAL AND PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF ENSURING CROSS-CULTURAL COMMUNICATION OF THE UKRAINIAN AND FOREIGN STUDENTS

This research is devoted to psychological disaggregation and scientific reasons for the basic social and pedagogical principles of ensuring cross-cultural communication of the Ukrainian and foreign students. Is considered social and psychological conditions of creation of methodically verified providing given process and definition of its effectivity during teaching and educational work. It is noted that theoretical and methodical reasons for scientific potential of cross-cultural communication and its effective social and pedagogical providing are guarantee of development and augmenting of spiritual potential of humanity .

Keywords: personality, student, society, culture, communication, condition, structure, justification, providing, principle.

Постановка проблеми. Сучасна наукова парадигма доводить, що головними соціально-педагогічними проблемами студентської молоді, по-перше, є комунікативна та моральна самотність, по-друге, необхідність здійснення вибору самостійно та почуття персональної відповідальності за нього, що дуже часто відособлюють індивіда від соціуму. У такому сенсі саме соціально-комунікаційні процеси виступають корелятами усамітнення та відчуженості особистості від оточуючого середовища. Проте, ми переконані, що звичайного спілкування в подоланні означених проблем буде недостатньо, оскільки в певних контекстах саме воно може бути причиною усамітнення особистості. Відтак, на нашу думку, наукове психологічне обґрунтування основних принципів, умов та стратегій соціально-педагогічного забезпечення спілкування студентської молоді, а також розширення комунікації між студентами однієї культури до міжкультурної комунікації молоді є нагальною необхідністю сьогодення.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Кажучи про міжкультурну комунікацію, Р. Портер зазначає зокрема наступне: «...міжкультурна комунікація має місце лише тоді, коли виробник певного повідомлення – представник однієї культури, а отримувач повідомлення – іншої» [10, 15].

Можна погодитися з думкою А. Козак, яка розглядає явище міжкультурної комунікації як важливу сферу впливу сучасної педагогічної науки, а готовність до міжкультурної комунікації у контексті підготовки фахівців як складну, інтегративну, особистісно-професійну якість людини, для якої характерна спрямованість на міжкультурну комунікацію, високий рівень знань у сфері міжнародних відносин, позитивне емоційно-цілісне ставлення до особливостей різних культур, уміння взаємодіяти з представниками даних культур на різних рівнях [3].

Стрижневим моментом низки наукових праць І. Бахова щодо міжкультурної комунікації є створення лінгвопрофесійного середовища, під яким ми розуміємо сукупність освітніх чинників, що впливають на розвиток майбутнього фахівця в процесі вивчення іноземної мови. Студенти відкривають для себе професійно значущі цінності, які активізують пізнавальний пошук професійно значущих знань і характеризують їх як міжкультурних комунікантів, здатних виступати у ролі посередника між представниками різних культур [1].

Оцінюючи сучасні підходи до контролю та оцінювання іншомовної міжкультурної компетентності О. Квасова зазначає, що завдяки теоретичному доробку дослідників і втіленню його у практику навчання іноземних мов, навряд чи знайдеться місце сумніву щодо необхідності спільного вивчення іноземних мови та культури [2].

За твердженням С. Роман, для формування професійно орієнтованої іншомовної комунікативної компетенції, необхідної для становлення особистісно-професійних якостей майбутніх вчителів іноземної мови, необхідна така організація навчального процесу на практичних заняттях з іноземної мови, яка передбачає її системну професіоналізацію [7].

Основною **метою** нашого дослідження є наукове психологічне обґрунтування ефективності наявного соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів. З огляду на це, основними завданнями нашого дослідження є: 1) теоретико-психологічний аналіз сучасного соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів як наукової проблеми; 2) уточнення психолого-педагогічної сутності та змісту міжкультурної комунікації студентської молоді; 3) обґрунтування основних принципів, стратегій та умов оптимізації наявного соціально-педагогічного забезпечення процесу міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Згідно з проектно-комунікативними стратегіями роль соціального педагога (у порівнянні з педагогом-вихователем), завдання й мета його соціально-педагогічних відносин якісно інші. На думку М. Фуко, «...у контексті цієї стратегії процес передачі знань не є головним, домінантним вважають вироблення способів суб'єктивації, а саме підведення індивіда до іншої форми суб'єктності, що зумовлює появу нового знання» [9, 218].

Важливо зазначити, що процес міжкультурної комунікації характеризується соціальною диференціацією студентів, традиціями, культурою, проте він не є виключно віддзеркаленням дійсності, оскільки в такому випадку не зможе у студента розвинути відчуття нового, здатності до творчості, вміння приймати нестандартні, креативні рішення.

На основі ґрунтового аналізу наукової парадигми щодо проблем міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів, з'ясування сутності та змісту поняття «міжкультурної комунікації», визначення сучасного стану соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації, а також урахування соціального, культурного та міжкультурного контексту буття студентів, багатоманітності їхньої індивідуальності, внутрішнього світу, їхніх потреб, інтересів, зацікавлень, ми виокремили основні умови соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації, які спрямовуються на соціалізації особистості студента як свідомого громадянина своєї держави, так і всебічно розвиненого, творчого, соціально мобільного члена світового суспільства.

Так, соціально-педагогічні умови соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів визначено в такому трактуванні: 1) створення в студентському міжнаціональному середовищі лінгвопрофесійного середовища соціальної взаємодії, сприятливого для спілкування на міжкультурному рівні та засвоєння цінностей як у сфері культури, так і у сфері комунікації; 2) забезпечення активності суб'єктів соціальної взаємодії науково-методичним підґрунтям із полісемантичною спрямованістю задля ефективності міжкультурної комунікації; 3) збагачення організаційно-діяльнісного інструментарію соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських та іноземних студентів шляхом сформованості соціокультурної ідентифікації студентів; за рахунок емоційно-позитивного ставлення до різних світових культур і традицій; підвищення впевненості у власних можливостях щодо налагодження ефективного процесу міжкультурної комунікації.

Важливо зазначити, що під лінгвопрофесійним середовищем соціальної взаємодії ми розуміємо сукупність комунікаційних умов суспільства, які утворюються в результаті втілення різних форм підвищення ефективності та змістовності діяльності, спрямованих на досягнення взаєморозуміння між носіями комунікаційних функцій і виконавцями комунікаційних дій у процесі; саме лінгвопрофесійне середовище сприятливе для засвоєння цінностей як у сфері культури, так і у сфері соціальної комунікації.

Лінгвопрофесійне середовище формує ціннісне ставлення до професії, що становить аксіологічний компонент мовної особистості. Студенти відкривають для себе професійно значущі цінності, що активізує пізнавальний пошук професійно значущих знань. Отже, готовність до міжкультурної комунікації є одним з основних критеріїв сформованої міжкультурної компетентності студента університету, що характеризує його як уча-

сника міжкультурної комунікації, здатного виступати у ролі посередника між представниками різних культур.

З огляду на специфіку нашого дослідження, у створенні лінгвопрофесійного середовища ми враховували й те, що воно функціонує в більшій мірі в умовах дозвілля, яке, на думку І. Петрової, «...є основою для творчої самореалізації кожної особистості впродовж усього її життя, а не лише під час навчання в школі чи у вищому навчальному закладі...» [6, 161].

Важливо, щоб лінгвопрофесійне середовище не було заідеологізованим, з чіткою регламентацією та контролем усіх освітніх комунікативних процесів, що зумовлює відчуження молоді від творчості, креативних рішень, духовних цінностей. Насадження усередненої культури, примус і поверховість її засвоєння практично нівелюють гармонійний розвиток особистості в контексті загальноєвропейських інтеграційних процесів. Отже, управління лінгвопрофесійним середовищем соціальної взаємодії варто здійснювати шляхом організації органів самоврядування: студентська молодь повинна самостійно організовувати та регулювати процес міжкультурної комунікації, виражаючи таким чином свої індивідуальні потреби, вподобання, інтереси тощо. При цьому діяльність соціального педагога (педагога-організатора, практичного психолога ВНЗ, куратора та ін.) має спрямовуватися на створення оптимальних умов для саморозвитку студентської молоді, гармонічного міжкультурного спілкування, яке б забезпечило не лише засвоєння масиву іншомовної лексики, а й виявило здібності й дарування кожного індивіда.

Важливо пам'ятати, що суб'єктивний вибір тих чи інших форм, методів, засобів міжкультурної комунікації зумовлюють характер, сутність і зміст цього виду діяльності. У такому випадку, організовуючи лінгвопрофесійне середовище, з самого початку роботи керівництво дозвіллевою установою повинне якомога точно відобразити у своїй діяльності сутність, зміст, напрямки й завдання міжкультурної комунікації. Чітко скоординована міжкультурна комунікація студентської молоді на початку роботи є запорукою оптимального функціонування лінгвопрофесійного середовища, оскільки його суб'єкти й об'єкти протягом усього часу тісно взаємодіють між собою, утворюючи складну систему самоврядування різних рівнів: студент – група студентів – суспільство.

Отже, така організація лінгвопрофесійного середовища соціальної взаємодії є основою ефективної міжкультурної комунікації, соціалізації як українських, так й іноземних студентів, оскільки зорієнтована не тільки на мету й завдання безпосередньої міжкультурної комунікації, а й на індивідуальні потреби, інтереси, вподобання, проблеми кожної особистості.

Важливо зазначити, що ресурсною основою лінгвопрофесійного середовища є науково-методичне забезпечення, яке б полісемантичною спрямованістю уможливило міждисциплінарний характер сутнісно-змістовного наповнення міжкультурної комунікації як доміанти методології організації соціально-педагогічного простору. Науково-методичне забезпечення є однією з умов соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів, тому є необхідним його детальне обґрунтування на високому науковому рівні.

Стрижнем науково-методичного забезпечення є інформація про мету, завдання, напрямки міжкультурної комунікації студентів, форми та методи їхньої взаємодії, а також сутнісно-змістовне насичення діяльності. Означене вимагає чіткого визначення переліку відповідної документації дозвілєвої установи. Відтак, нами пропонується такий перелік: організаційно-розпорядчі документи (накази, розпорядження тощо); директивні інструктивні документи (плани виховної роботи, сценарії виховних заходів, інструкції про проведення освітніх заходів у дозвілєвих установах тощо); довідково-інформаційні документи (зразки службових записок, заяв тощо); документи, які презентують результати наукової обробки матеріалу (тести, анкети, інтерв'ю тощо); обліково-контрольні (поточні та статистичні звіти, бухгалтерська та статистична звітність тощо).

Важливо зазначити, що науково-методичне забезпечення міжкультурної комунікації повинне ґрунтуватися на конкретних наукових принципах. Серед них принципи демократизації, гуманізації, об'єктивності, конкретності й оптимальності. Деталізуємо кожен із них.

Принцип демократизації як основа сутнісно-змістовного насичення дозвілєвих закладів відображає основний вектор проєкції системи освіти до демократичної моделі розвитку європейської освітньої галузі. Стратегічним напрямком реалізації цього принципу є дебіюрократизація звітної інформації й інше. Демократизація не повинна локалізуватися лише в планах виховної роботи, планах виховних закладів тощо, вона має пронизувати лінгвопрофесійне середовище в цілому.

З'ясовано, що для ефективності науково-методичного забезпечення з метою оптимізації міжкультурної комунікації особливе значення має дотримання принципу гуманізації, оскільки насичення сутнісно-змістовного компоненту освітньої діяльності такими гуманістичними ідеалами, як справедливість, толерантність, людяність, безкорисність є важливим не тільки для навчання та виховання студентської молоді, а й для організації їхньої культурно-дозвілєвої діяльності.

У процесі складання ефективного науково-методичного забезпечення міжкультурної комунікації студентів важливо дотримуватися принципу конкретності, а саме: урахування соціально-демографічних і фінансових

особливостей дозвіллевого закладу; урахування мети та завдання міжкультурної комунікації студентської молоді, її специфічних форм і методів; цільовий вибір форм і методів міжкультурної комунікації залежно від конкретних завдань і чинників.

У визначенні науково-методичного забезпечення міжкультурної діяльності студентської молоді важливо дотримуватися також принципу оптимальності. Сутність цього принципу полягає в тому, щоб за якомога коротший час досягти бажаного результату. У процесі реалізації принципу оптимальності важливо оптимізувати як зміст міжкультурної комунікації студентів, так і діяльність соціальних педагогів, практичних психологів, інших суб'єктів дозвіллевого закладу.

Досліджуючи інтеркультурну комунікацію в освіті, М. Триняк дійшла висновку, що «...трансцендентальна прагматика, обґрунтовуючи методологічну компліментарність фактичності і контрфактичності в рамках інтеркультурного діалогу, вказує на необхідність систематизувати проблематику, а з позиції трансцендентальної прагматики, на думку вченої, можна розрізняти, за аналогією з нарративом та гранднарративом, малий та великий інтеркультурний діалог» [8, 13].

Колективні форми роботи – це не просто зібрання певної кількості студентів, а насамперед, діяльність, яка зацікавлює та створює спільні завдання, зумовлює появу спільних інтересів і потреб [5, 143]. З цього приводу привертає увагу наукове твердження Л. Осадчої. Так, учена стверджує: «...якщо приводом для розвитку певної мови є спільний життєвий простір та загальноприйнятий спосіб господарчої активності (первинна соціальність), то в розвинутих соціальних утвореннях єднання забезпечується не спільною працею, а якістю та інтенсивністю мовних контактів» [4, 145]. Відтак, особливого значення набувають такі методи й форми міжкультурної комунікації, які б забезпечили якість й інтенсивність мовних контактів.

Висновки. Отже, здійснена діагностика ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів дає підстави зробити наступні висновки: 1) обґрунтовано, що організація соціально-педагогічного забезпечення українських й іноземних студентів у контексті гуманістично орієнтованої соціалізації студентської молоді значно збагатить їхню свідомість, активізує можливості в майбутній професії; 2) зазначено, що науково-методичне забезпечення міжкультурної комунікації ґрунтується на конкретних наукових принципах, а саме: демократизації, гуманізації, об'єктивності, конкретності й оптимальності; 3) шляхом теоретичного аналізу доведено, що соціально-психологічна взаємодія носіїв різних культур у межах лінгвопрофесійного середовища, теоретико-методичне обґрунтування наукового поте-

нціалу міжкультурної комунікації та його ефективного соціально-педагогічного забезпечення є запорукою розвитку й примноження інтелектуального потенціалу людства.

Важливо зазначити, що отримані в ході дослідження результати в майбутньому дозволять належним чином спроектувати, обґрунтувати, розробити та впровадити у практику умови підвищення ефективності соціально-педагогічного забезпечення міжкультурної комунікації українських й іноземних студентів в ході навчально-виховного процесу сучасного вітчизняного ВНЗ в умовах докорінного реформування сучасної системи вищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1.Бахов І.С. Готовність до міжкультурної комунікації як критерій сформованої міжкультурної компетентності студента університету / І.С. Бахов // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. «Педагогічні науки». — № 3. — 2012. — С. 23-30.

2.Квасова О.Г. Сучасні підходи до контролю та оцінювання іншомовної міжкультурної компетентності / О.Г. Квасова // Іноземні мови. — №3. — 2012. — С. 50-57.

3.Козак А.В. Формування готовності майбутніх фахівців у сфері міжнародних відносин до міжкультурної комунікації: дисертація на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти» / А.В. Козак. — Луцьк, 2011. — 243 с.

4. Мельничук М.Г. Тренінг-програма психосоціальної адаптації іноземних студентів у процесі навчання / М.Г. Мельничук // Вісник ХНПУ імені Г.С. Сковороди. — Психологія. — №49. — Х.: ХНПУ, 2014. — С. 80-86.

5.Осадча Л.В. Комунікативні характеристики соціокультурного простору: [монографія] / Л.В. Осадча. — К.: Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. — 224 с.

6.Переклад англомовної психологічної літератури: навч. посіб. для студ. вищих заклад. освіти / Л.М. Черноватий, В.І. Карабан, Т.Б. Хомуленко, О.О. Волкова; за ред.: Л.М. Черноватий, В.І. Карабан, Т.Б. Хомуленко. — Вінниця: Нова Книга, 2012. — 512 с.

7.Петрова І.В. Дозвілля в зарубіжних країнах: підручник для вузів / І.В. Петрова. — К.: Кондор, 2005. — 408 с.

8.Роман С.В. Професійно-орієнтована іншомовна комунікативна компетентність майбутніх учителів іноземної мови як предмет формування в курсу практики усного та писемного мовлення / С.В. Роман // Іноземні мови. — № 2. — 2012. — С. 39-45.

9.Триняк М.В. Інтеркультурна комунікація: освітній вимір [монографія] / М.В. Триняк. — Х.: ХНПУ, 2010. — 245 с.

10. Фуко М. Археологія знання / М. Фуко. — К.: Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2003. — 326 с.

11. Хомуленко Т.Б. Психологія іншомовної текстової діяльності / Т.Б. Хомуленко, О.О.Євдокимова. — Х.: Нове слово, 2004.
12. Porter R., eds. Intercultural communication: A 5-th edition / R. Porter. — Belmont: Wadsworth Publishing Company, 1988. — 340 p.

Надійшла до редколегії 02.09.2016